

UDK: 27-14-18
27-185: 342.7
17:27-42
Stručni rad
Primljeno: siječanj 2020.

Ante MATELJAN
Katolički bogoslovni fakultet u Splitu
Zrinjsko-Frankopanska 19
HR - 21000 SPLIT
amateljan@kbf-st.hr

KRŠĆANSKO UTEMELJENJE LJUDSKOG DOSTOJANSTVA: KOMPLEMENTARNOST VJERE I ŽIVOTA

Sažetak

Rad je podijeljen u dva dijela. U prvom se izlažu problemi definiranja života, kao i definiranja ljudskoga života. O odgovoru na pitanje što je ljudski život i tko je čovjek, ovisi i pristup temi dostojanstva ljudske osobe. Obrađena su tri aktualna pristupa: liberalni, utilitaristički i relativistički. U drugom dijelu predloženi su osnovni elementi kršćanske antropologije: utemeljenje ontološke vrijednosti čovjeka i dostojanstva ljudske osobe u transcendentnom temelju, to jest u Bogu, kristološko središte antropologije te smisao i konačna eshatološka svrha ljudske egzistencije. U zaključku se potvrđuje komplementarnost kršćanske antropologije sa zahtjevom za poštovanje dostojanstva i prava ljudske osobe, od začeca do naravne smrti, kao i značaj kršćanskog poslanja: navještaj nepovredivog dostojanstva ljudske osobe čija je izvorna mjera osoba Isusa Krista.

Ključne riječi: *Kršćanska teološka antropologija, ljudska prava, dostojanstvo ljudske osobe.*

Uvod

Nije li prva ljudska težnja sačuvati najprije vlastiti život?! Jer, ništa vrednije od života nemamo. Čak je i ona zapovijed Božja, koja je sažetak svake upute za očuvanje života, negativno formulirana kao „Ne ubij”, pozitivno izražena u riječi: „Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe“, po Isusovoj riječi izvire iz vrhovnog načela: „Ljubi Boga nada sve“ (usp.: Lev

19,18; Mk 12, 30-31). A sve to znači: vrijednost vlastitoga života mora biti priznata bližnjemu, i to radi Boga. Ivan Pavao II. na početku enciklike *Evangelium vitae* ističe da kršćanska vjera i Crkva to „prihvaća i naviješta hrabrom vjernošću kao radosnu vijest ljudima svakog vremena i kulture“.¹

Dakako, ovdje nam je pred očima ljudski život, jedini koji imamo i u koji sve ulažemo, za koji sve dajemo. A zašto je vijest o životu doista „evanđelje“ - radosna vijest? Je li život doista toliko vrijedan? Odnosno, kad je, otkad i dokad vrijedan življenja? Tko na ta pitanja može odgovoriti? Postoji li adekvatan odgovor u kršćanskoj vjeri? I k tome, može li on doista biti jednako valjan za sve ljude? Na to, po našem mišljenju temeljno pitanje, želimo pokušati odgovoriti iz perspektive kršćanske vjere.

1. Potraga

Radi se, svakako, o osnovnom i najradikalnijem od svih današnjih pitanja, a možemo ga formulirati na sljedeći način: *U čemu je zapravo vrijednost ljudskoga života? Koje je vrste ta vrijednost i gdje je njezino utemeljenje? Može li se na njezinu temelju pred sve ljude postaviti zahtjev za poštovanjem čovjeka?*

Iako je, na prvi pogled, pitanje tako lako formulirati, traganje za odgovorom nipošto nije jednostavno. Naime, ovako postavljeno pitanje implicira jasan odgovor na pitanja: *Što je život?* te *Što/tko je čovjek?* Samo odgovarajući na ta pitanja, možemo se približiti odgovoru na prethodno pitanje o vrijednosti ljudskoga života.

1.1. Što je život?

Očekivalo bi se da teolog započne s filozofskom raspravom, no ovdje ćemo ipak započeti s biologijom. Zanimljivo je, veli biolog Josip Balabanić, „da biologija život ni ne pokušava definirati, nego ona, kao prirodna znanost, proučava i opisuje osobine živih bića, a ključ za razumijevanje bioloških struktura i funkcija nalazi u evoluciji“.² Poznato je da se danas u biologiji izbjegava definirati život, nego se nastoji definirati živi organizam, i to kao življenje, odnosno kao proces, koji je empirijska stvar-

¹ IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evanđelje života* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1995.), br. 1.

² Josip BALABANIĆ, „Narav i podrijetlo života. Pokušaj prirodnoznanstvenog, filozofskog i teološkog odgovora“, *Nova prisutnost* 8 (2010.), 29. Usp.: Ivan KEŠINA, *Stvaranje evolucijom* (Split: Crkva u svijetu, 2012.).

nost. Međutim, nastavlja Balabanić, „biologija mora otvoreno priznati da ne pruža odgovor na pitanje: ‘Što je život?’, nego samo na pitanje: ‘Kakva su živa bića?’ Ona samo može opisno reći da je živi organizam poseban oblik organizacije materije koji ima oznake ‘života’“.³

Ipak, s druge strane, ako ikada, onda je danas traženje odgovora na pitanje: Što je život? vrlo aktualno, jer više nije samo u domeni biologije i filozofije, nego je postalo predmetom takozvanih fundamentalnih, posebno fizikalnih znanstvenih istraživanja. U slavnom djelu *What is life?* austrijski atomski fizičar Erwin Schrödinger postavlja tezu da bi se život morao moći definirati iz fizikalnih zakona koji vladaju prirodom, a koji nam za sada nisu posve dostupni (stoga ih on, da bih razlikovao od temeljnih zakona kvantne fizike, naziva *drugi zakoni fizike*). Sigurno je, veli Schrödinger, da se život na sebi svojstven način opire drugom zakonu termodinamike, izbjegavajući pad u entropiju – odnosno termodinamičku ravnotežu, i tako se predstavlja drukčijim nego što bismo na temelju dosadašnjih fizikalnih zakona trebali očekivati.

I drugi fizičari, osobito oni koji na tragu Alberta Einsteina, poput Stevena Weinberga,⁴ već od pedesetih godina prošloga stoljeća tragaju za konačnom jedinstvenom teorijom (GUT), uvjereni su da nam tek predstoji otkrivanje tajne života te da je njezino razumijevanje upravo nužno za oblikovanje teorije o svijetu u kojem živimo i kojega smo dio, koja bi bila cjelovitija od onih kojima se danas služimo. Međutim, i tu postoji granica koje je svjestan Stephen Hawking kad svoj pogled u budućnost svemira završava ovako:

„No čak ako i postoji samo jedan jedinstveni skup mogućih zakona, to je samo neki skup jednadžbi. Što je to što je udahnulo život u jednadžbe i predalo im na upravljanje svemir? Je li konačna jedinstvena teorija tako sastavljena da proizvede svoje vlastito postojanje? Premda znanost može riješiti problem kako je svemir započeo, ne može odgovoriti na pitanje zašto se svemir uopće trudio nastati. Ne znam odgovor na to.“⁵

³ Josip BALABANIĆ, „Narav i podrijetlo života“, 32; usp.: Erwin SCHRÖDINGER, *Što je život? Fizičke značajke žive stanice* (Zagreb: Sveučilišna knjižara, 2012.). Njegove sugestije i intuicije pomogle su da James Watson i Francis Crick otkriju strukturu DNK-a. Usp.: Paul DAVIES - Wiliam CHARLES, *Peto čudo: Potraga za podrijetlom života* (Zagreb: Izvori, 2001.).

⁴ Usp.: Steven WEINBERG, *U potrazi za konačnom teorijom: Znanstvena potraga za konačnim zakonima fizike* (Zagreb: Izvori, 1997.).

⁵ Stephen HAWKING, *Budućnost svemira* (Zagreb: Izvori, 1997.), 108-109. O ovome više u: Arnold BENZ – Samuel VOLLENWEIDER, *Baca li Bog kockice?*

Čini se da isto vrijedi i za život: jedno je znati kako je nastao, a drugo je znati onaj *zašto?*, njegovu svrhu i smisao. Ako, dakle, ne uspijevamo definirati život, možemo li barem otkriti *odakle život?* Tu se, dakako, odmah nalazimo pred pitanjem: *Koji život?* Onaj prvi biokemijski začetak života (put od ugljikovih spojeva do aminokiselina), život određenog stupnja složenosti, od najnižih vegetativnih do najviših senzitivnih oblika, ili pak život koji uključuje intelektualne i duhovne sposobnosti?

Klasična grčka filozofska tradicija, pogotovo kod Platona i Aristotela, smatrala je da najviši stupanj intelektualnog i duhovnog života predstavlja *ključ za razumijevanje života* kao takva, budući da se na tom stupnju najjasnije očituje *enteleheia* (stvaralački princip, nerazoriva životna snaga), ideja ili zamisao (*eidōs*) određenog (u ovom slučaju živog) bića, koje – prema Platonovoj interpretaciji – nije drugo do li konkretizacija vječne ideje. Dakle, svako stvarno biće svoj zadnji izvor ima *izvan sebe*. Platon bi rekao da dolazi iz svijeta ideja, a Aristotel, razlažući svoje filozofsko razlaganje o životu u takozvanim kategorijama, zaključuje da svako kontigentno biće, pa tako i sam ograničeni život ima početak u neograničenom te mu izvor, gledajući iz perspektive promjenljivosti svega, vidi u *Nepokrenutom pokretaču*.

S druge strane, danas prevladavajući naturalistički pristup (često stavljen pod nazivnik prirodoznanstvenog realizma),⁶ drži kako je *ključ razumijevanja života* u dešifriranju njegova početnog, nazovimo ga tako, životnoga koda, koji se zatim u skladu s biokemijskim zakonitostima autopoietički razvija u više stupnjeve te je evolutivno otvoren onom što još nije, tj. samonadilaženju. Taj pristup drži kako znanstvenicima zapravo ostaje razriješiti pitanje početka, a dalje samo slijedi odmatanje *vrpce života* te njezino eventualno modificiranje (što se u stvarnosti već i zbiva!). U ovoj perspektivi pojam *duhovne* dimenzije bića dobiva posve novo, ne transcendentno, nego evolutivno značenje, što potom ima vrlo značajne posljedice na primjer na planu oblikovanja društva, donošenja zakona i omogućavanja novih biotehnoloških postupanja.⁷

(Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.); Dominique LAMBERT, *Znanosti i teologija* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.); Mario CRVENKA, *Prirodne znanosti i religija* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010.).

⁶ Usp.: Richard DAWKINS, *Sebični gen* (Beograd: Vuk Karadžić, 1979.); R. DAWKINS, *Iluzija o Bogu* (Zagreb: Izvori, 2007.). Tu spadaju i autori kao što su Sam Harris, Michel Onfray, Piergiorgio Odifreddi, Christopher Hitchens, Daniel Dennet, Michael Schmidt-Salomon i drugi. Za odgovor vidi: Keith WARD, *Zašto gotovo sigurno ima Boga: Sumnja u Dawkinsa* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010.).

⁷ O tome više u perspektivi tzv. „Integralne teorije“ usp.: Ken WILBER, *Teorija*

1.2. Što/tko je čovjek?

Ako ne uspijevamo odgovoriti na pitanje *što je život*, kako ćemo odgovoriti na pitanje *što*, odnosno *tko je čovjek*? Na pamet nam pada više odgovora. Prvi je svakako onaj diferencijalni – po čemu se čovjek razlikuje od ostalih bića, prije svega od životinja? Filozofi kažu da je čovjek *razumno biće; biće koje je svjesno samoga sebe; biće koje pita i traži odgovore; biće koje se samoodređuje; biće koje je upravljeno budućnosti*. Ipak, činjenica je da je čovjek i zagonetka samome sebi, *homo absconditus*.

Interesantno je da je riječ *humanitas* – čovječstvo, najprije označavala ljudsku krhkost i slabost (*homo, humanus*, od *humus*, zemlja, tlo = zemljanin⁸), a potom se u vrijeme prosvjetiteljstva pretvorila u ideal u kojem je pohranjena nada u izgradnju čovječnijeg svijeta, ljudske civilizacije bez barbarstva. Jean Paul Sartre je tako definirao da je *humanizam teorija koja u čovjeku vidi cilj i najveću vrijednost*. Iz toga se rodio i tzv. militantni humanizam u raznim oblicima, od anarhističkog do marksističkoga, koji je, međutim, u svojem projektu uspio dovesti do *rastakanja čovjeka*, kako veli Robert Musil. Paradigmatski je u tom smislu, posebno za XX. stoljeće, projekt Friedricha Nietzschea koji predlaže novi humanizam, utemeljen na ukidanju njegova ontološkog temelja: na smrti Boga. Rezultat je, kako priznaje sam Nietzsche, takav da je uništenjem morala nastao potpuni mutež.⁹ I taj mutež i neprovidnost ne samo da traje nego se čini da se i sve više povećava.

No, vratimo se pitanju o čovjeku? Znamo li, nakon dekodiranja ljudskog genoma, išta više o tome tko je čovjek!? Čovjek – cilj i najviša vrijednost – govorio je stari humanizam, otkriva se tek kao nesigurno, krhko, ranjivo biće. U pojedincu i u društvu raste nesigurnost, proživljavamo višestruke krize: povjerenja, zauzetosti, nade u budućnost. Već davno je primijetio njemački filozof Max Horkheimer: napredak tehnike praćen

---

svega (Kostrena: Gorin, 2004.). Usp.: također i Samuel P. HUNTINGTON, *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka* (Zagreb: Izvori, 1998.); Jeremy RIFKIN, *Biotehnoško stoljeće: Trgovina genima u osvjet vrlog novog svijeta* (Zagreb: Jesenski i Turk, 1999.). Biotehnologija je u međuvremenu postala jedno od najvećih, ali i etički najproblematičnijih područja znanstvenog istraživanja, s nesagledivim posljedicama.

⁸ Usp.: Ivan GOLUB, *Prijatelj Božji* (Zagreb: Naprijed, 1990.), 193.

⁹ Usp.: Friedrich NIETZSCHE, *Volja za moć* (Beograd: Prosveta, 1972.), 389-428. Usp.: Danko GRLIĆ, „Smisao i sudbina filozofije Friedricha Nietzschea“, *Forum* 1 (1962.), knjiga 2, br. 9-10, 319-350.; Friedrich NIETZSCHE, *Tako je govorio Zaratustra* (Zagreb: Mladost, 1980.).

je procesom raščovječenja. Napredak prijeti uništenjem cilja koji treba ostvariti – ideje čovjeka. Čovjeku su, čini se, izmakla vlastita djela. Na TV gledamo seriju *Zemlja poslije ljudi*. A teolog Jürgen Moltmann upozorava: „Ova situacija duševne labilnosti i socijalne inflacije uvijek je bila i jest čas totalitarnih ideologija.“¹⁰

Suvremeni etičari i bioetičari slažu se u jednom. Smjer kojim će krenuti naša budućnost, smatra etičar i teolog Tonči Matulić, određuje se odgovorom na pitanje postoji li, ili ne postoji, objektivna i nepromjenljiva norma koja vrijedi za sve, pa i za znanstvena istraživanja.¹¹ Luka Tomašević dodaje: „Opstojnost objektivne etike predstavlja najveći izazov ne samo kršćanstvu, nego čitavom svijetu. To je izazov epistemologiji, metafizici, teologiji ali i samoj znanosti koja je još uvijek zadojena mehanicizmom i kartezijanskim traženjem ‘jasnih sigurnih ideja’.“¹² Da to nije tek religijsko pitanje, pokazuje i fenomen kulture, razvitak jezika, religije, civilizacije i tehnike, upućujući da je „svijet na beskonačno mnogo načina sazdan od duhovnog ili idealnog čimbenika koji je i uzrok svekolike dinamike postajanja i raznolikosti“.¹³

No, da skolastički pojednostavimo stvar, ne bismo li jednostavno pošli od činjenice da čovjek jest, postoji. Znanost nam odgovara na pitanje *kako to čovjek postoji*, ali ne daje odgovor na pitanje *zašto čovjek jest?* Čini se da ni u budućnosti nemamo pravo očekivati da će svi odgovori na ono *kako?* donijeti rješenje onoga *zašto!?* Što nam onda preostaje? Odustatu od traženja, krenuti drugim putovima (kojima su već odavno krenule *filozofija, religija i umjetnost!*) ili, kako veli nobelovac Leon Lederman, pristati na „obavezan završetak s Bogom“.¹⁴

Odustajanje od traženja odgovora na ontološko pitanje o čovjeku, o smislu njegova postojanja, odustajanje od odgovora na prvo katekizamsko pitanje: *Zašto smo na svijetu?* ima dalekosežne posljedice. Bez odgovo-

¹⁰ Jürgen MOLTSMANN, *Tko je čovjek?* (Zagreb: Družba katoličkog apostolata, 1982.), 13.

¹¹ Tonči MATULIĆ, „Tajna života u ozračju znanstveno-tehničkog napretka. Ovladavanje životom i/ili služenje životu“, Josip BEBIĆ (ur.), *Tajna života u ozračju suvremenog odnosa znanosti i vjere* (Frankfurt/M: Hrvatski naddušobrižnički ured, 2011.), 53-71. Usp.: Ivan KEŠINA, *Čovjek između prokreacije i proizvodnje* (Split: Crkva u svijetu, 2008.).

¹² Luka TOMAŠEVIĆ, „Ljudski život i dostojanstvo“, Josip BEBIĆ (ur.), *Tajna života*, 82.

¹³ Josip BALABANIĆ, „Narav i podrijetlo života“, 43.

¹⁴ Leon LEDERMAN – Dick TERESI, *Božja čestica: Ako je svemir odgovor, što je pitanje?* (Zagreb: Izvori, 2000.), 497-499.

ra na to pitanje nema odgovora ni na pitanje: *Zašto čovjeka poštovati ili pak ne?* Nema utemeljenja zahtjeva ni prema pojedincu, ni prema društvu (pravu, zakonima), ni prema tehnici (medicini, biotehnologiji). Nužno je, dakle, razjasniti, izbistriti temelje i načela iz kojih proizlaze praktični zahtjevi (i ograničenja) koji se tiču čovjeka. To je onaj gordijski čvor spleten oko pitanja objektivnosti istine i ne/mogućnosti spoznaje istine te nužnosti određenja etičkih i moralnih, osobnih i društvenih normi u skladu s istinom. Upravo je to bit na koju trajno upozorava Joseph Ratzinger¹⁵, papa Benedikt XVI., kao i njegov prethodnik Ivan Pavao II., posebno u enciklikama *Evangelium vitae* i *Fides et ratio*.

1.3. Vrijednost ljudskog bića

Odakle zahtjev za osobitim poštovanjem čovjeka, i na čemu se on temelji? Je li u današnjem zapadnom svijetu, koji zahtijeva uređenje društva u skladu s takozvanom *laičkom* (nekad nazivanom i *pluralističkom*) *antropologijom*, uopće moguć govor o stvarnoj objektivnoj unutrašnjoj (intrinzičnoj) vrijednosti ljudskog bića, onoj vrijednosti koju kvalificiramo pojmom *dostojanstva ljudske osobe*?¹⁶

Problem je u *nijekanju postojanja urođenog ljudskog dostojanstva*, koje pripada ljudskoj vrsti kao takvoj i svakom ljudskom biću kao članu ljudske vrste, te u isticanju kako postoji *egzistencijalno dostojanstvo*, povezano uz vršenje onih sposobnosti koje određuju što je (za njega) vrijedno, kao i kako živjeti vlastiti život. Zaključak je da onaj tko ne može shvatiti, odabrati i komunicirati, *de facto* gubi to egzistencijalno dostojanstvo. To pak „neizbježno dovodi to praktičnog materijalizma u kojemu se šire individualizam, utilitarizam i hedonizam. Jedinu cilj koji vrijedi, jest postignuće vlastitog materijalnog blagostanja. Takozvana ‘kvaliteta života’ tumači se pretežito kao ekonomska efikasnost, ljepota i užitak fizičkog života, zaboravljajući dublje – uzajamne, duhovne i religiozne – dimenzije postojanja.“¹⁷

¹⁵ Joseph RATZINGER, *Vjera – istina – tolerancija* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2004.), posebno „Istina – tolerancija – sloboda“, 189-132.

¹⁶ Usp.: Joseph RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama* (Split: Verbum, 2009.), 21-46. Ovdje samo spomenimo da je kršćanska teologija, upravo u suglasju s antičkom i kasnije skolastičkom filozofijom, razvila pojam čovjeka kao ljudske osobe. Dovoljno je sjetiti se Augustina, Boecija, Tome Akvinskog i drugih. Usp.: Robert SPAEMANN, *Personen. Versuche über den Unterschied zwischen „etwas“ und „jemand“* (Stuttgart: Klett-Cotta, 1996.).

¹⁷ IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjele života*, br. 23.

Općom deklaracijom o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda (10. 10. 1948.) priznato je temeljno dostojanstvo svih članova ljudskog roda, koji su označeni pojmom osobe. To, barem uključno, priznaje i *Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda* (4. 11. 1950.) zabranjujući postupke koji se protive ljudskom dostojanstvu.¹⁸ Vijeće Europe potvrdilo je tzv. *Konvenciju iz Ovieda* (4. 4. 1997.), kojom su u Europskoj Uniji zagwarantirana ljudska prava i dostojanstvo. Ali, ostaje pitanje na koga se to zapravo stvarno odnosi? Tko je taj čovjek – na koga se misli u navedenim dokumentima?

U odgovoru će nam pomoći izvrstan rad Miljenka Aničića i Vjekoslava Jankovića, *Pravo na život u suvremenim etičkim promišljanjima i u socijalnom nauku Crkve*.¹⁹ Ljudska prava su danas uzdignuta gotovo na razinu mita. Općenito gledano, pojam ljudskog dostojanstva i ljudskih prava upućuje na etički, vrijednosni sustav, a taj opet upućuje na opće dobro, ako bi trebao biti oslonac i garant za pojedinca i zajednicu. No, na kojim se postavkama temelji današnji zapadni etički sustav? Aničić i Janković analiziraju tri praktična modela: liberalizam, utilitarizam i relativizam.

Liberalizam, od 19. stoljeća, smatra da na prvo mjesto treba staviti apsolutnu vrijednost ljudske individualne slobode i osobne inicijative. Opće dobro nije ništa drugo nego zbir sreće mnogih pojedinaca, a razum – kao izvor spoznaje – postaje kriterij onoga što je istinito, pravo i moralno obvezujuće. Ne priznaje se nikakvo prirodno (naravno) pravo u kršćanskom smislu, nego samo ono koje je utemeljeno na autonomnom razumu. Dakle, „liberalizam ne priznaje nikakvo dostojanstvo čovjeka, koje bi proizlazilo iz njegove biti; ono nije antropološka ni moralna, nego politička kategorija. Dostojanstvo nije osobina ljudskoga života, nego je rezultat društvenoga vrjednovanja, rezultat ljudskoga suživota i odnosa koji u njemu vladaju.“²⁰

Odbacujući autoritet, posebno religijski, zastupnici liberalizma su napravili bitan odmak od kršćanskog poimanja čovjeka. Naime, odvojili su ljudsko biće od osobe. Tvrde da samo osoba ima prava, a u definiranje osobe, zajedno s utilitaristima, uključuju sposobnost postizanja „određene količine sreće“. No, što ako sreća jednoga unesrećuje drugoga? Je li tada na snazi tek sila jačega? Bioetičar i teolog Tonči Matulić izvrsno primje-

¹⁸ Usp.: Rudolf BRAJIČIĆ, „Ljudska prava u međunarodnim dokumentima“, *Obnovljeni život* 38 (1983.), 225-239; Ivan KOPREK, *Ljudska prava – čovjekovo dostojanstvo: Filozofsko teološka promišljanja* (Zagreb: FTIDI, 1999.).

¹⁹ Miljenko ANIČIĆ – Vjekoslav JANKOVIĆ, „Pravo na život u suvremenim etičkim promišljanjima i u socijalnom nauku Crkve“, *Diacovensia* 19 (2011.), 216-249.

²⁰ M. ANIČIĆ – V. JANKOVIĆ, „Pravo na život“, 220.

ćuje: „Liberalna filozofija zauzela je stav da ljudska prava pripadaju osobama, a ne ljudskim bićima [...] jer, navodno, sva ljudska bića nisu osobe. Oспорavanje prava na život ljudskom embriju od strane liberalne filozofije i bioetike ne znači samo ontološko demoliranje čovjeka, već preuzimanje na sebe ovlasti raspolaganja pravom na život.“²¹

Prema liberalno-individualističkom shvaćanju u praksi se osporavanje prava na život odnosi prvenstveno na početak i svršetak ljudskoga života²² te na neke posebne okolnosti (na primjer na teško hendikepirane i psihički bolesne osobe). U konačnici, radi se o pragmatičnom i situacijskom moralu. Kakav je njegov rezultat, vidi se u slučaju pobačaja²³ gdje se u ime slobode jedne osobe bez predumišljaja drugoj osobi niječe pravo na život.

Utilitarizam, kako već samo ime kaže, smatra da je vrijednost u koristi koja se postiže ili se može postići, bilo za pojedinca ili za zajednicu. Australijski filozof Peter Singer zaoštrio je utilitarističku teoriju, usmjerivši je prema životu općenito, u kojemu je čovjek tek jedna od vrsta (*species*) živih bića, o kojima u svojoj etici vodi računa. Odbacujući religijsku, a pogotovo kršćansku etiku, Singer smatra da pojam osobe, koji se koristi za čovjeka, treba redefinirati.²⁴ Ako se u toj kategoriji temelji vrijednost i dostojanstvo (iz čega izvire neka prava), onda kategoriju osobe, smatra Singer, treba stupnjevito primijeniti na sva bića koja osjećaju, pa se status osobe može dati majmunima, kitovima, dupinima, psima i drugim životinjama, odnosno svima koje su sposobne za užitak i koje osjećaju bol.²⁵

„Gdje život takvoga bića ne poznaje užitak, tu se takvom biću ubojstvom ne čini nikakva nepravda. Čak i ubiti ljudsko biće, koje je sposobno za užitak, ne mora predstavljati etički problem, ako će

21 Tonči MATULIĆ, *Vodič kroz bioetiku, III.: Medicinsko prevrednovanje etičkih granica* (Zagreb: Glas Koncila, 2006.), 50.

22 Krajem veljače 2020. Ustavni sud Savezne Republike Njemačke u Karlsruheu ukinuo je zakonsku odredbu koja je priječila asistirano samoubojstvo te tako stavio „pravo na smrt“ ispred „prava na život“. Usp.: <https://www.dw.com/hr/njemačkoj-dozvoljena-aktivna-eutanazija/a-52540790> (28. 2. 2020). Europski sud u Strassbourgu zanimljivo je mogućnost priziva savjesti primalja pri vršenju pobačaja. Usp. <https://www.bitno.net/vijesti/svijet/europski-sud-za-ljudska-prava-odbaciotuzbe-primalja-koje-su-dobile-otkaz-zbog-priziva-savjesti-kod-pobacaja> (15. 3. 2020.); Novi Zeland upravo donosi zakon kojim se dopušta pobačaj praktično sve do rođenja djeteta. Usp.: <https://ika.hkm.hr/novosti/biskupi-novog-zelanda-protivnacrtanovog-zakona-o-pobacaju> (28. 2. 2020.).

23 Usp.: IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evanđelje života*, br. 60.

24 Usp.: Peter SINGER, *Praktična etika* (Hrvatski Leskovac: Kruzak, 2003.).

25 Usp.: Peter SINGER, *Oslobođenje životinja* (Zagreb: IBIS Grafika, 1998.).

ga nadomjestiti drugo biće koje je također sposobno za užitak, ili – što je poželjnije – kod kojega je bilanca užitka još bolja. Ubojstvo takvoga bića, u svakom slučaju, treba izvesti uz što manje boli.“²⁶

Kakve su praktične posljedice ovih ideja, vidimo primjerice dijelom u ideologiji *zelenih* gdje više vrijedi sačuvati jednu pandu ili morskoga psa nego li stotine tisuća djece koja umiru od gladi. A da ne spominjemo zalaganje za praksu pobačaja te za ozakonjenje dobrovoljne i nedobrovoljne eutanazije. Utilitarizam promatra čovjeka samo u kategoriji aktualnoga trenutka, podvrgavajući ga tzv. kriteriju trenutne kvalitete života, zaneamarujući na primjer činjenicu potencijalnosti. Osim toga, nije jasno tko treba odlučivati o tome da li nekome biću priznati osobnost ili ne? A da ne spominjemo ograničenje moralne refleksije iz koje su izbačene kategorije intersubjektivnosti, interpersonalnosti i komunikacije. Ipak, možda je najtužnije od svega da se upravo ovo utilitarističko razmišljanje udomaćilo kod velikog broja ljudi, možda i zato što ga šire oni koji od takva razmišljanja imaju neposrednu materijalnu korist.

Relativizam smatra da ljudski razum ne može doći do posve sigurne istine koja bi imala apsolutnu vrijednost te se, kako veli papa Ivan Pavao II. u enciklici *Fides et ratio*, „zadovoljava djelomičnim i privremenim istinama“.²⁷ Nemogućnost uvida u istinu koja bi bila dublja od znanstvene spoznaje (do koje se pak dolazi kombinacijom matematičke i empirijske metode, kroz postupak eksperimentalne falsifikacije) otvara vrata svakovrsnom pluralizmu, pa dakle i etičkom pluralizmu. U tom smislu svaki govor o Bogu i vjeri odbacuje se kao pred/ne/znanstveni, a svako ustrajavanje na istini kao opasnost za demokraciju.²⁸

Ako se prihvati relativističko načelo, što preostaje? Očito, preostaje jedino nastojanje oko minimalnog slaganja, što se u praksi pretače u pozitivni ljudski zakon. Tako se, veli Roberto De Mattei, širom otvaraju vrata „diktaturi relativizma“,²⁹ s čime se slaže i filozof Stipe Tadić kad piše kako je „postmoderni pristup realnosti i istini doveo ne samo do apsolutizacije relativnosti, nego i do diktature relativizma“.³⁰ Naime, tako se događa još

²⁶ M. ANIČIĆ – V. JANKOVIĆ, „Pravo na život“, 224.

²⁷ IVAN PAVAO II., *Fides et ratio - Vjera i razum* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1999.), br. 5.

²⁸ O „Relativizmu kao pretpostavci demokracije“ nešto iscrpnije u: Joseph RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, 21-28.

²⁹ Usp.: Roberto DE MATTEI, *Diktatura relativizma. Mali vodič kroz novi totalitarizam* (Split: Verbum, 2010.).

³⁰ Stipe TADIĆ, „Jedna i/ili više istina. Relativizam u poimanju istine kroz povijest i

značajni, zapravo presudni pomak. Krajnja norma postaje pozitivni zakon, utemeljen na razumu i pristanku većine, bez objektivne norme utemeljene u ljudskoj naravi, dakle lišen bilo kakva objektivnog metafizičkog (u smislu nečega što sam zakon nadilazi!) temelja.

To pak dopušta da se zakon slobodno mijenja, pa da se tako stvaraju i takozvana nova prava (npr. na pobačaj, eutanaziju, spolnu orijentaciju, itd.), koja se opravdavaju novim poretkom sloboda, a oslanjaju se na novi društveni konsenzus (pa makar visio o tankoj niti parlamentarne većine, ili pak o samo/volji zakonodavca).

Do koje granice može ići (ili već ide) ovakvo postupanje? Sve dotle da, u demokratskoj proceduri, jedan glas može odlučivati o životu ili smrti. Ivan Pavao II., bistro vidjevši u relativizmu očitu zamku krivo shvaćene slobode bez ikakve konačne istine o čovjeku, progovorio je o relativizmu kao *kulturi smrti*, „koja se može promatrati kao jedna istinska i vlastita *struktura grijeha*, označena nametanjem jedne protu-solidarne kulture, koja se oblikuje u mnogim slučajevima kao istinska ‘kultura smrti’. Nju aktivno podržavaju snažne kulturne, ekonomske i političke struje, nositeljice jednog shvaćanja učinkovitosti društva.“³¹ Tako, u relativizmu, demokratski princip prava na temelju slaganja većine može postati opravdanjem najvećih zala.

2. Kršćanski odgovor

Kakvo je kršćansko poimanje čovjeka? U čemu je posebnost kršćanske antropologije, u odnosu na prije spominjana gledanja na čovjeka! Papa Ivan Pavao II., zalažući se da u europski ustav (europski ugovor) uđe tvrdnja o kršćanskim korijenima Europe, odnosno europske kulture i civilizacije, misli upravo na kršćansku etiku koja je rezultat shvaćanja čovjeka kao osobe, koja ima svoje neotuđivo dostojanstvo.³² To je smatrao presudnim jer se upravo na temelju kršćanske antropologije može razvijati i izgrađivati društvo koje će biti u skladu s ljudskim dostojanstvom te omogućiti ostvarenje konačnoga čovjekova poziva: da baštini život!

---

danas“, Mijo NIKIĆ – Kata LEMEŠIĆ (ur.), *Diktatura relativizma* (Zagreb: FTI, 2009.), 90-91.

31 IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 12.

32 Usp.: IVAN PAVAO II., *Ecclesia in Europa: Postsinodalna pobudnica o Crkvi u Europi* (Split: Verbum, 2003.), br. 97 i 115; KONGREGACIJA ZANAUK VJERE, *Dignitas personae – Dostojanstvo osobe: Naputak o nekim bioetičkim pitanjima* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009.), br. 1.

2.1. Čovjek Božji

Traktat o teološkoj antropologiji iznimno je opširan.³³ Budući da nam nije moguće zalaziti u širinu teologije stvaranja (protologija), teologije milosti (haritologija), teologije spasenja (soteriologija) i teologije posljednjih stvari (eshatologija), zadržat ćemo se na osnovnim elementima biblijske antropologije jer nam ona pruža solidan oslonac za razumijevanje kršćanskog odgovora na prije postavljena pitanja o utemeljenju dostojanstva ljudske osobe. Najsajetije rečeno, biblijska antropologija opisuje čovjeka kroz tri bitne dimenzije: stvorenost, grešnost i pozvanost na zajedništvo. Te tri dimenzije kasnije je razvila teološka misao, dakako sa specifičnim naglascima, već prema zahtjevima vremena i okolnostima, uvijek čuvajući središnji, kristocentrični vid novozavjetne antropologije.³⁴

Stvorenost čovjeka istaknuta je na početku *Knjige postanka*. Prvi i najčešći citat iz Svetoga pisma, kad se govori o stvorenosti čovjeka, svakako je iz Post 1,27: „Na sliku svoju stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.“ Sigurno je da ta rečenica govori o vrhuncu svega stvaranja, a ključni su izrazi u Post 1, 26-27 *slika* i *prilika*. Pojam *slike* (*selem*) upućuje na otisak (precr), dok izraz *prilika* (zapravo *sličnost*, *demut*), koji je apstraktniji, opisuje ostvarenje Božje namisli u samom činu stvaranja (*belsamenu* – na svoju sličnost, kao svoju sliku).³⁵

³³ Upućujemo samo na *Katekizam Katoličke Crkve* (Zagreb: HBK – Glas Koncila, 1994.), br. 355-421; 988-1019; 1987-2029 te na nekoliko djela na hrvatskom jeziku: Ladislav NEMET, *Teologija stvaranja* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.); Franz COURTH, *Kršćanska antropologija* (Đakovo: UPT, 1998.); Ante MATELJAN, *Obdareni ljubavlju: Uvod u teologiju milosti* (Split: Crkva u svijetu, 2006.); Angelo SCOLA – Gilfredo MARENKO – Javier PRADES LOPEZ, *Čovjek kao osoba: Teološka antropologija* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2003.); Marijan VUGDELIJA, *Čovjek i njegovo dostojanstvo u svjetlu Biblije i kršćanske teologije: Biblijsko-teološka antropologija* (Split: Služba Božja, 2000.). Dobro je spomenuti sabrane spise Karla RAHNERA (*Sämtliche Werke*, posebno VIII i XII, Freiburg im Br.: Herder, 1998. i 2005.), kao i nekoliko posebno opširnih teoloških priručnika: Maurizio FLICK – Zoltan ALSZEGHY, *Fondamenti di una antropologia teologica* (Firenze: LEF, ²1982.); Luis LADARIA, *Antropologia teologica* (Roma: PUG, 1986.); Gianni COLZANI, *Antropologia teologica* (Bologna: EDB, 1988.); Franco-Giulio BRAMBILLA, *Antropologia teologica* (Brescia: Queriniana, 2005.).

³⁴ Usp.: Walter KASPER, „Kristologie und Anthropologie“, *Theologie und Kirche* (Mainz: Grünewald, 1987.), 194-216.

³⁵ O tome više u: Ivica ČATIĆ, „Načinimo čovjeka... (Post 1,26). Antropološki naglasci u Post 1,1-2,4a“, *Diacovensia* 19 (2011.), 171-213.

Katekizam Katoličke Crkve sažima smisao biblijskog izvještaja:

„Od svih stvorenja samo je čovjek sposoban upoznati i ljubiti svoga Stvoritelja. Čovjek je jedino stvorenje što ga je radi njega samoga Bog htio, on je jedini pozvan da spoznajom i ljubavlju dijeli Božji život. U tu je svrhu stvoren i to je temeljni razlog njegova dostojanstva. (...) Budući da je na sliku Božju, čovjek kao pojedinac ima dostojanstvo osobe: on nije tek nešto, nego netko. Sposoban je upoznati sebe, posjedovati se i slobodno se davati te ulaziti u zajedništvo s drugim osobama; milošću je pak pozvan u savez sa svojim Stvoriteljem da mu odgovori u vjeri i ljubavi, i taj odgovor ne može dati nitko drugi osim njega samoga.“³⁶

Stvorenost čovjeka upućuje na Boga kao svoj izvor, ali isto tako i na njegovo posebno mjesto među stvorenjima, među koje je postavljen kao Božji namjesnik, da gospodari (ne da vlada u smislu samovolje, nego da upravlja na dobro) svim stvorenjima, u skladu s Božjim naumom, njegovom nakanom i njegovim zakonima.³⁷

U biblijskom simboličkom govoru istaknuto je da je čovjek jedinstvo duha (*ruah*) i tijela (*praha zemaljskoga*). Čovjek postaje čovjekom, postaje živ, onda kad mu Bog „udahne duh života“ (Post 2,7). Iako se pojmom *živa duša* često označuje ljudski život, treba znati da se pod tim misli na ljudsku osobu. Sveto pismo ne poznaje i ne priznaje dualističko gledanje na čovjeka, u kojemu bi samo jedan dio (duša!) bio božanski, a drugi (tijelo) bezvrijedan. *Gaudium et spes*, pastoralna konstitucija II. vatikanskog sabora o Crkvi u suvremenom svijetu, kaže:

„Čovjek, tijelom i dušom jedan, po samoj svojoj tjelesnosti jest zbir osnova tvarnoga svijeta, tako da oni po čovjeku dostižu vrhunac i podižu glas da složno slave Stvoritelja. Stoga čovjeku nije dopušteno da prezire tjelesni život. Naprotiv, on svoje tijelo mora smatrati dobrim i vrijednim časti kao od Boga stvorenim i određenim da uskrsne u posljednji dan.“³⁸

³⁶ *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 356-357.

³⁷ Ovdje ne ulazimo u specifična pitanja odnosa između biblijskog govora i evolucije ljudskog roda. Dovoljno je podsjetiti na encikliku pape Pija XII. *Humani generis* iz 1950. godine kojom se potvrđuje sloboda znanstvenog istraživanja na tom području, uz jasnu naznaku da se čovjeka ne može potpuno razumjeti samo kroz biološko-kemijski spektar. Usp.: Stephan Otto HORN - Siegfried WIEDENHOFER (ur.), *Stvaranje i evolucija* (Split: Verbum, 2008.), 8-25.

³⁸ *Gaudium et spes*, br. 14.

Čovjekov grijeh, kao odbijanje i opiranje Bogu (a ne tek nedostatak rasta, psihološka slabost, zabluda u spoznaji ili posljedica neprikladnog društvenog uređenja), ako objektivno označava remećenje, a u teškim slučajevima i prekid veze s Bogom, ipak ne dokida temeljno čovjekovo dostojanstvo djeteta Božjega i pozvanost na spasenje. *Katekizam Katoličke Crkve*, govoreći o takozvanom istočnom (izvornom, iskonskom) grijehu, veli: „Nauk o istočnom grijehu, da tako kažemo, jest ‘naličje’ Radosne vijesti da je Isus Spasitelj svih ljudi, da je svima potrebno spasenje i da je spasenje ponuđeno svima zaslugom Kristovom.“³⁹ Iako su posljedice izvornog odbijanja Boga, prema slikovitom govoru Svetog pisma dramatične, Bog i dalje čovjeka poziva (usp.: Post 3,9) te mu na otajstven način najavljuje konačnu pobjedu nad zlom kao svoj dar kroz zahvat u povijest. Tu je stvarnost Pavao u Poslanici Rimljanima izrazio riječima: „Gdje se umnožio grijeh, nadmoćno izobilova milost“ (Rim 5,20).

To isto, slobodno možemo reći, vrijedi i za stvarnost osobnih grijeha – koji udaljavaju čovjeka od Boga, zamračujući mu razum da spozna istinu, slabeći mu volju da se opredijeli za dobro i zamućuju mu osjećaje kad je u pitanju istinska sreća te ga objektivno udaljavaju od Boga. Gomilanje grijeha vodi oblikovanju grešnih struktura, čime se ulazi u vrtlog zla, iz kojega se može izaći samo s Božjom pomoću: obraćenjem i sveobuhvatnom promjenom. Iscrpnu analizu te dinamike i posljedica grijeha kao udaljavanja od Boga pruža nam Ivan Pavao II. u enciklici *Evandjelje života* kad u poglavlju „Krv tvoga brata iz zemlje k meni viče“ istražuje uzroke *kulture smrti*. „Uostalom, kad je jedanput isključen oslonac na Boga, ne iznenađuje da smisao svih stvari bude duboko iskrivljen [...] Ustvari, živeći ‘kao da Bog ne postoji’ čovjek gubi ne samo misterij Boga, nego i svijeta, pa i misterij samoga svoga bića.“⁴⁰

Pozvanost na zajedništvo, u kojemu se ostvaruje ljudska sreća, od samoga početka u Svetom pismu ima dvostruki, vertikalni i horizontalni vid: čovjek je stvoren da bude u zajedništvu, odnosno u prijateljstvu s Bogom, a odraz, slika (a također i način) toga vertikalnog zajedništva je ono horizontalno: zajedništvo s drugim čovjekom, na poseban način u zajedništvu muža i žene, a zatim i u bratskom zajedništvu. Sreća u zajedništvu s Bogom i čovjekom ugrožena je grijehom. Čovjek je nesretan jer se, s jedne strane, skriva od Boga (da ga ne vidi i ne čuje mu glas kako mu ne bi odgovarao – nakon nevjere), a s druge strane, optužuje i

³⁹ *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 389.

⁴⁰ IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 22.

prebacuje krivnju na drugoga (žena me zavela!), što ga vodi sve dublje u stanje nesreće, koje simbolički kulminira bratoubojstvom (Kain i Abel).

Povijest spasenja, kako nam je predočava biblijska teologija, stoga uvijek ima dvije silnice: otvaranje Bogu koji se objavljuje (govori i djeluje), s povjerenjem i spremnošću na usklađivanje s vrhovnim dobrom (poštovanje Božjega zakona) te okrenutost (neposrednoj i eshatološkoj) budućnosti u kojoj će se ispuniti Božji naum s čovjekom, pojedincem, narodom i čitavim ljudskim rodом. U središtu čitave sveopće povijesti spasenja stoji apsolutni i jedincati Božji zahvat u ljudsku povijest: njegova izgovorena Riječ i njegovo Djelo: događaj utjelovljenja i otkupljenja - Isus Krist. U svjetlu Kristove osobe i događaja sva povijest i svaki čovjek može spoznati svoj smisao i upoznati svoje dostojanstvo. Ili, kako to veli Ivan Golub:

„Obnavljajući čovjeka sliku Božju, dakle prisutnost Boga u čovjeku iliti prijateljstvo s čovjekom, Bog se pokazao ne tek u grmu što izgara, nego i u čovjeku, i sam je postao čovjek. [...] Vječna svjetlost Božjega lica, razlomljena je u vremensko svjetlo ljudskih lica. Bog nam primiče svoj obraz po licu ljudi, bližnjih i bliskih. [...] Svjetlost Božjeg lica raspršenog kroz prostor i vrijeme u licima ljudi, sabrat će se u vječnosti i ono što je bilo posredno, postat će izravno i što se ogledalo u odrazu, vidjet će se samo u sebi. [...] Bog ima lice prijatelja.“⁴¹

2.2. Isus Krist: mjera čovjeka

Grčkom filozofu Protagori pripisuje se izreka: *Anthropos metron panton estin!* Čovjek je mjera svega. Ali, postoji li mjera za čovjeka? Čim se čovjek može pravo mjeriti te izmjeriti je li i koliko je doista čovjek? Kršćanska vjera ispovijeda, da parafraziramo Protagoru: *panton hrematon metron estin Hristos*. Krist je mjera svega, vidljivoga i nevidljivoga, sve stvorene stvarnosti, a prije i iznad svega Krist je mjera čovjeka!⁴²

Prigodom pohoda pape Benedikta XVI. Njemačkoj na državnoj televiziji ARD postavljeno je pitanje: Što taj čovjek zapravo hoće i smije li otvoreno društvo pristati na to da se javno naviješta kršćansku vjeru u Isusa Krista kao temelj društva i kao mjera za čovjeka? I o kojemu se to

⁴¹ Ivan GOLUB, *Dar dana šestoga* (Zagreb: Teovizija, 1999.), 45-46.

⁴² Usp.: Ante MATELJAN, „Ecce homo! - Mjera (za) čovjeka“, Ante MATELJAN (ur.), *Ecce homo. Medicinski i teološki pristupi* (Split: Crkva u svijetu, 2018.), 11-22.

Kristu radi? Dakako, najprije treba reći tko je Isus Krist za vjeru Crkve. U Nicejsko-carigradskom vjerovanju, Crkva ispovijeda da vjeruje

„u jedinoga Gospodina Isusa Krista, jednorodnoga Sina Božjega; rođenog od Oca prije svih vjekova; pravoga Boga od pravoga Boga; rođena, ne stvorena; istobitna s Ocem, po kome je sve stvoreno; koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao s nebesa; i utjelovio se po Duhu Svetom od Marije djevice: i postao čovjekom; raspet također za nas: pod Poncijem Pilatom mučen i pokopan; i uskrsnuo treći dan po Svetom Pismu; i uzašao na nebo: sjedi s desne Ocu; i opet će doći u slavi suditi žive i mrtve, i njegovu kraljevstvu neće biti kraja.“

A što to konkretno, praktično, zapravo znači? Za kršćansku ispovijest vjere Isus je Krist, utjelovljeni, raspeti i uskrsnuli. Čini se da je upravo trenutak njegove smrti, piše Ivan Pavao II.,

„simbol velikog prevrata i jedne grozne borbe među snagama dobra i zla, između života i smrti. Mi se pak danas nalazimo usred dramatične borbe između ‘kulture smrti’ i ‘kulture života’. Iz te tame sjaj križa se ne gubi; on se čak ističe još sjajnije i svjetliji i pokazuje se kao središte, smisao i svrha čitave povijesti svakog ljudskog života. [...] Svojom smrću, Isus osvjetljava značenje života i smrti svakog ljudskog bića.“⁴³

Ključni kristološki članak vjere je onaj o hipostatskom sjedinjenju (Kalcedonski sabor) čovještva i božanstva u jednoj osobi (i hipostazi) Isusa, Krista, Sina Božjega. On je kao pravi Bog *mjera Boga* i kao pravi čovjek *mjera čovjeka*.⁴⁴ To jest, svako poimanje Boga, prema kršćanskom shvaćanju, može biti i jest autentično samo ako je u skladu s Kristovim navještajem i njegovom osobom. Stoga, kako veli Walter Kasper, kršćanski govor o Bogu može biti samo govor o *Bogu Isusa Krista* jer je to „jedini kršćanski odgovor na situaciju modernog ateizma“.⁴⁵ Isto vrijedi i za čovjeka. Samo je ono shvaćanje čovjeka za kršćane autentično koje je u skladu s *osobom* i *događajem* Isusa Krista.

⁴³ IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 50.

⁴⁴ O tome više u Ante MATELJAN, „Simpatici Bog: razmišljanje uz teološku misao Jürgena Moltmanna“, Zoran GROZDANOV (ur.), *Bog pred križem* (Rijeka: Ex Libris, 2007.), 233-257.

⁴⁵ Walter KASPER, *Bog Isusa Krista. Tajna trojedinoga Boga* (Đakovo: UPT, 1994.), 469.

Vjerovanje u Krista pravog Boga i pravog čovjeka ima nekoliko presudnih posljedica: 1) Krajnja norma (mjera svakoga zakona) jest Isus Krist; 2) Dostojanstvo svakoga čovjeka (koji je dijete Božje) očituje se u osobi Isusa Krista (Sina Božjega), kao odraz i dioništvo u njegovu dostojanstvu te kao promaknuće (uzdignuće) ljudske naravi; 3) Povijesno i eshatološko ostvarenje svakoga čovjeka događa se kroz *suobličjenje* Kristu, kroz oblikovanje *po mjeri Božje ljubavi u Isusu Kristu* i kroz životno organsko pridruženje (pritjelovljenje) njegovu Tijelu (otajstvu Crkve).

A u čemu je, gledajući s naše strane, apsolutna osobitost čovjeka Isusa iz Nazareta? Svakako u povjerenju Ocu nebeskomu (u vjeri) te u potpunom predanju samoga sebe (ljubav) za ostvarenje kraljevstva Božjega (nada). Teolog Gerald O'Collins predložio je da se upravo na tim temeljima razradi kristologija (ne samo Isusologija) koja će biti jasan i precizan oslonac kršćanskoj antropologiji.⁴⁶

2.3. Dostojanstvo utemeljeno na Bogu

A sad se vratimo našoj prvotnoj temi i pitanju kršćanskog utemeljenja dostojanstva ljudske osobe i prava na život. Kršćanska teologija dostojanstvo ljudske osobe promatra iz tri perspektive:

- pod vidom ljudske naravi koju, od Boga darovanu, posjeduju svi ljudi i na temelju koje posjeduju vlastitu vrijednost ili dostojanstvo; to *urođeno, ontološko* dostojanstvo pripada svakom ljudskom biću (teologija ga naziva: *dostojanstvo djeteta Božjega!*);
- pod vidom života u skladu s ciljem ili nakanom koju je Bog postavio ljudima može se steći *egzistencijalno* dostojanstvo, koje možemo shvatiti kao određeno uzdignuće ontološkog dostojanstva (teologija ga naziva: *dostojanstvo stanja milosti*);
- pod vidom ostvarenja poziva na život s Bogom, oni koji postignu savršeno stanje vječnoga života, stječu i dostojanstvo konačnog ostvarenja ljudske osobe, odnosno potpunog *posvećenja*, konačnog suobličjenja Kristu, svetosti i spasenja (teologija ga naziva: *eshatološko ostvarenje ljudskog dostojanstva*).

Na ta tri temelja oslanja se čitava zgrada kršćanske antropologije. Odnosno, kako piše Ivan Pavao II.,

„radi se navještaju najprije *srži* tog Evandjelja. To je navještaj života i bliskoga Boga, koji nas poziva na duboko zajedništvo sa

⁴⁶ Usp.: Gerald O'COLLINS, „A na kraju ljubav“, *Crkva u svijetu* 28 (1993.), 371-384.

sobom i otvara nam sigurnu nadu vječnoga života; to je potvrda neraskidive veze koja prolazi između ljudske osobe, njezina života i njezine tjelesnosti, to je predstavljanje ljudskog života kao života u odnosu, kao dara Božjega, ploda i znaka njegove ljubavi; to je proglas izvanrednog odnosa Isusa sa svakim čovjekom, koji pristaje priznati u svakom ljudskom licu Kristovo lice; to je oznaka 'iskrenog dara samog sebe', što je zadaća i mjesto punog ostvarenja vlastite slobode.⁴⁷

Kad je, međutim, iz utemeljenja ljudskog dostojanstva i ljudskih prava isključen ovaj teološko/ontološki temelj, a ostalo isključivo pozivanje na razum, došlo se je do tragičnoga stanja. Liberalizam sa zahtjevom za individualnu slobodu bez obzira na istinu i na drugoga, relativizam sa zahtjevom za tolerancijom bez prihvaćanja univerzalne istine i vrijednosti, utilitarizam sa zahtjevom za užitkom i kvalitetom života bez izvanjskog etičkog mjerila, sva prava u konačnici svode na odluku volje pojedinca ili na volju većine kojima su prepuštene odluke o pravu na život i smrt. U tom društvenom kontekstu prava jačega, kad je ljudskom biću (odnosno nekim ljudskim bićima) u praksi zanijekano dostojanstvo ljudske osobe, i sama ljudska prava ostaju tek tema akademskih rasprava.

„Ono temeljno, na čemu se gradilo zdanje kojega kasnije poznajemo kao ljudska prava, jest zajednička ljudska narav i naravni zakon. Kršćanstvo, koje je ušlo u antički svijet sa svojom porukom, uočilo je u tim shvaćanjima mogućnost izgradnje kršćanskoga shvaćanja ljudskoga dostojanstva. Moderna shvaćanja, potaknuta i protkana duhom prosvjetiteljstva, prekinula su tu dugu tradiciju.“⁴⁸

Iz *Povelje o ljudskim pravima* Ujedinjenih naroda (1948. godine), zbog traženja konsenzusa marksističkih zemalja (prvenstveno SSSR-a, koji pak tu Povelju nikad nije ratificirao) izbačen je spomen Boga kao temelja ljudskog dostojanstva i garanta ljudskih prava. Čini se da je to bio prvi korak u smjeru kojim su kasnije krenuli i drugi, poglavito Europska unija, a koji nas je doveo, zahvaljujući dakako i radikalnoj liberalnoj društvenoj neutralizaciji religioznog osjećaja, do apsurdna: pravo jednoga zapravo je zahtjev smrti drugoga! Ne čini li nam se da se tako zatvara krug? Ili, kako to sublimira Roberto di Mattei kad tvrdi da se, tamo gdje se s Bogom ne računa, čovjek lišava istine, a bez istine sloboda postaje ropstvo jer gubi vlastiti temelj. U tom slučaju tolerancija postaje diktatura, a svako

47 IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 81.

48 M. ANIČIĆ – V. JANKOVIĆ, „Pravo na život“, 245.

pravo se u konačnici svodi na silu jačega.⁴⁹

Što kršćanska vjera može ponuditi današnjem svijetu u pitanju dostojanstva ljudske osobe i ljudskih prava? Može mu ponuditi navještaj vjere u Boga Stvoritelja, u Isusa Krista Spasitelja, u Duha Posvetitelja te u transcendentno utemeljenje ljudske osobe i model istinskog čovjeka u Isusu Kristu kao put ostvarenja čovjštva: slobodu u Istini.

Zaključak

Za kršćane je jedino Bog mjera i jamstvo ljudskog dostojanstva. Vjera u stvorenost od Boga, unatoč ljudskoj slabosti i grešnosti, te povjerenje u Božju prisutnost u općoj i osobnoj povijesti, čovjeka ne otuđuje niti umanjuje, nego ga potvrđuje i očovječuje. Gdje je Bog garant i mjera ljudskog dostojanstva, zajamčeno je i čovjekovo dostojanstvo i njegova prava kao osobe. Gdje se Boga smatra prijetnjom koju treba ukloniti, ubrzo se pokazuje neuspjeh nastojanja oko priznanja ljudskog dostojanstva i prava. Odbacivanje Boga u ime čovjeka uvijek je, kroz svu povijest, u sebi nosilo sjeme velike tragedije.

„U takvoj situaciji Crkva naviješta svoj nauk o Bogu kao izvoru čovjekova dostojanstva i njegovih prava. [...] (koji, teološki gledano) nisu ni predikati neke samodostatne prirode, odnosno neke bezvremenske biti čovjeka, niti postignuća nekog povijesno-materijalističkog procesa samooslobođenja, nego su ukorijenjeni u Bogu. Na etičkom području, takvo polazište nužno uključuje poštivanje dostojanstva i prava svakog čovjeka. Vjera u Boga nosi sa sobom i potencijal osobne motivacije u svakodnevnoj borbi [...] (te) djeluje i kritički jer je nespojiva s bilo kojim oblikom manipulacija i privilegija.“⁵⁰

Možemo stoga zaključiti:

1. Kršćanska vjera je po sebi zahtjev za dostojnim ljudskim životom: to je u apsolutnom smislu *vjera u život* (život i život vječni) – *po životu u vjeri!*
2. Jedino prihvaćanje ontološkog (transcendentnog) utemeljenja dostojanstva ljudske osobe osigurava ljudski život te omogućuje čvrstu osnovu za zakonsku regulativu, društveno uređenje, znanstvena

⁴⁹ Usp.: R. DI MATTEI, *Diktatura relativizma*, 87-105 (Pravo Europske Unije).

⁵⁰ M. ANIČIĆ – V. JANKOVIĆ, „Pravo na život“, 247. Usp.: P. W. MCNELLIS, „The Crisis of Liberalism and the Future of Human Rights. The Challenge for Political Philosophy and Christian Ethics“, *Eglise et Theologie* 28 (1997.), 319-341.

istraživanja, medicinske postupke itd., odnosno za sve zahtjeve i nužna ograničenja ljudske slobode.

3. Drugog, isključivo imanentnog, a to također znači i prirodoznanstvenog (u smislu postavki eksperimentalnih znanosti) utemeljenja, prema kršćanskom nahodaženju nema i zapravo ne može biti.
4. Kršćansko utemeljenje dostojanstva ljudske osobe oslanja se na poglog vjere koji govori o *čovjekovoj stvorenosti* (slika Božja koja je grijehom zamagljena), o *ljudskom pozivu* (zajedništvo i eshatološki cilj) te o *kristološkom središtu* sveukupne antropologije (očovječenje je zapravo suobličjenje Kristu).
5. Krist kao *pravi čovjek* istinska je *mjera čovjštva*, i to kao *Put* kojim valja (valjano) ići, kao *Istina* o čovjeku (pogotovo na križu!), u konačnici kao sam *Život* koji treba dostići hodom od Izvora, kroz sadašnji tijek do zajedništva ljubavi u vječnosti!

Crkva smatra da je upravo iz tih razloga dužna izvršavati nalog svojega utemeljitelja: „Idite po svem svijetu, i navješćujte radosnu vijest svakom stvorenju“ (Mk 16,15), te podsjećati na opomenu: Tko vam kaže da je *za čovjeka*, a odbacuje Krista – čuvajte ga se!

CHRISTIAN FOUNDATION OF HUMAN DIGNITY: THE COMPLEMENTARITY OF FAITH AND LIFE

Summary

The paper is divided into two parts. The first part sets out the problem of defining life in general and defining human life. The answer to the question of what is human life and who is human depends on the approach to the topic of human dignity. Three current approaches are addressed: liberal, utilitarian and relativistic. The second part of the paper provides the basic elements of Christian anthropology: the establishment of the ontological value of the human person on the transcendent basis, that is in God, the Christological center of anthropology, and the meaning and ultimate eschatological purpose of human existence. The conclusion emphasizes the complementarity of Christian anthropology with the demand for respect for the dignity and rights of the human person, from conception to natural death, and the significance of the Christian mission: the proclamation of the inviolable dignity of the human person whose original measure is the person of Jesus Christ.

Keywords: *Christian theological anthropology, human rights, dignity of the human person*

Translation: Ante Mateljan and Kevin Sullivan